

מעפון

תבוא הבשורה?

דורון טימור

בעקבות המשבר הכלכלי שפקד את איסלנד ב-2008
מלמדים אותנו האיסלנדים שיעור מרשים באחריות
אזרחית ובעצמאות מחשבתית: ממדיניות כלכלית
ועד שוויון מגדרי

צילום: sarah ackerman/flickr

✦ איסלנד, המדינה הצפונית שבלב האוקיינוס האטלנטי, ממשיכה להפתיע, ולא רק בזכות המעיינות החמים שבה או העפר הנפלט מהרי הגעש שלה. בחודשים האחרונים התרחש בה תהליך דמוקרטי מעורר השראה, שבו ועדה של אזרחים מהשורה ניסחה את חוקת המדינה החדשה כחלק מתהליך ההיחלצות מהמשבר הכלכלי הגדול שפקד אותה ב-2008. כל הישיבות הועברו בשידור חי, וכל אזרחי המדינה הוזמנו להשתתף בדיונים באמצעות חשבונות פייסבוק וטוויטר. איסלנד, לגישתם, שייכת לאזרחיה ולא לבעלי ההון ולפוליטיקאים שהובילו להתמוטטות הכמעט מוחלטת שלה. הצעת החוקה החדשה תעמוד לאישור האזרחים בחודש יוני, במקביל לבחירות לנשיאות. למעלה מאלף שנה לאחר שראשי המשפחות הוויקינגיות שהגיעו לאי הוולקני הקימו את הפרלמנט הראשון בעולם, האלת'ינגי, וקיבלו החלטות משותפות בנוגע לניהול החיים באי, ממשלת איסלנד של 2011 פיתחה מודל

של דמוקרטיה השתתפותית במסגרתו מנוסחת חוקה חדשה, שתחליף בחודשים הקרובים את החוקה הישנה שנכתבה בדנמרק במאה ה-19 והועתקה עם שינויים קלים לאיסלנד לאחר שזכתה לעצמאות ב-1944. את הסלע השחור בעמק ת'ינגוולטיר מתחתיו התקיימו הדיונים החל מהמאה ה-10 החליף, אמנם, אולם מהודר, ואת ראשי המשפחות החליפו 25 אזרחים שנבחרו לתפקיד על ידי 320 אלף תושבי המדינה, אבל השורה התחתונה זהה. אולי בהשפעת מזג האוויר הקשה, אולי בהשפעתה של הבדידות והעלטה החורפית, באיסלנד שוב הבינו שרק התגייסות אזרחית תחליף אותם מהמשבר הקשה אליו היא נקלעה. בגיליון 44 של "חברה" תיארתי את רשמיי בעקבות ביקור באיסלנד של "אחרי המשבר" והערכת, שהסולידריות הלאומית תסייע למדינה להתמודד עם המשבר. "האיסלנדים מוכנים לספוג הפסדים ולוותר על חלק מהחסכונות שלהם כדי להציל את המערכת הכלכלית", <<<

דורון טימור הוא חבר קבוצת מפרש במעגל הקבוצות וחבר אסיפת הנציגים של כוח לעובדים - ארגון עובדים דמוקרטי // זוא"ל: dorontimor@gmail.com

צילום: cogdogblog/flickr

בין חייהם של אזרחיה. אנחנו שואפים לקדם הרמוניה, ביטחון ואושר בינינו למען הדורות הבאים ונחוישים לפעול בשלום עם עמים אחרים ולכבד את האנושות כולה".

שיעור בדמוקרטיה ישירה

איסלנד העבירה לעולם שיעור מצוין על השפעתן של רפורמות קפיטליסטיות חסרות תקדים ובשנתיים האחרונות היא מעבירה לו שיעור נהדר על התמודדות עם משבר, התגייסות אזרחית ודמוקרטיה ישירה. השאלה המתבקשת היא, מה כבר ניתן ללמוד מן התהליכים שהתרחשו במדינה שמספר תושביה קטן ממספר תושביה של תל אביב, שחוקי ההגירה הנוקשים שלה משמרים חברה הומוגנית מאוד ושהמציאות הפוליטית שלה מאפשרת לה להתנהל ללא צבא?

איסלנד לא היתה המדינה היחידה שבה המדיניות הקפיטליסטית הובילה למשבר גדול ב-2008. אך האיסלנדים, בניגוד למרבית תושבי המדינות בעולם המערבי, השכילו לעשות שני דברים מהם נמנעות יתר מדינות המערב. ראשית, הם הודו בטעותם ושינו את המדיניות הכלכלית: הבנקים הולאמו במטרה להשאיר לפחות אחד מהם בידי המדינה; הממשלה הקפיטליסטית נפלה בעקבות המשבר והיתה עד לנפילתן לאחרונה

גרימסון, החליט להעמיד את הסכם החזרת החובות למשאל עם ובמאוס 2010 אזרחי המדינה דחו את ההסכמות ברוב של 93%. גם עסקה חדשה, שאושרה כעבור שנה על ידי הממשלה, נדחתה במשאל עם נוסף על ידי הציבור האיסלנדי. במקביל, החלה חקירתם של ראשי המדינה ושל ראשי הבנקים הגדולים, שנתפשו כאחראים למשבר הגדול, וחלקם אף ברחו מהמדינה, עקב חשד לשחיתות. הצעד הבא בהעברת איסלנד לידי אזרחיה, היתה תכנית כינון החוקה החדשה.

כדי לכתוב את החוקה החדשה, אזרחי איסלנד בחרו ועדה של 25 איסלנדים מתוך 522 אזרחים בוגרים, שלא היו שייכים לאף מפלגה פוליטית ושהומלצו לתפקיד על ידי לפחות 30 אזרחים אחרים. בוועדה השתתפו, בין היתר, עורכי דין, חוואים ואקדמאים.

ההצעה החדשה כוללת 114 סעיפים המבקשים לאזן בין שלוש רשויות השלטון ולכונן מדיניות רווחה באיסלנד. "אנחנו, תושבי איסלנד, רוצים ליצור חברה צודקת, שבה לכל אחד יש הזדמנות שווה", פתחו חברי הוועדה את המסמך החוקתי, "איסלנד היא מדינה חופשית וריבונית שחופש, שוויון ודמוקרטיה הם מאבני היסוד שלה. תפקיד הממשלה לחזק את רווחתם של אזרחי המדינה, לעודד יצירה תרבותית ולכבד את השונות

<<< סיפר לי חוואי מהעיר הפן שבדרום-מזרח המדינה, "אין הרבה עמים שהיו עושים את זה". שנתיים לאחר אותה שיחה, נראה שגם החוואי לא תיאר לעצמו עד כמה דבריו ביטאו את האופן שבו מתנהלת איסלנד.

קרן המטבע
הבינלאומית
התערבה
בנעשה
באיסלנד
והתנתה את
הפעלת תכנית
ההבראה
הכלכלית בכך,
שהמשקיעים
הבריטיים
וההולנדיים
יפוצו בסכום
שיעלה לכל
איסלנדי
כ-100 דולר
בחדש במשך
15 שנה

תקציר הפרקים הקודמים

שורה של רפורמות קפיטליסטיות בשנות התשעים הובילו את איסלנד לקצב צמיחה מהמהירים באירופה ולשגשוג כלכלי במחיר של חוב לאומי אדיר, שהגיע לפי חמישה מן התוצר הלאומי. ב-2006 הבנקים האיסלנדיים התקשו לשלם את חובותיהם ושיעברו אותם למשקיעים בריטיים והולנדיים, אך כעבור שנתיים קרסו שלושת הבנקים בזה אחר זה, הבורסה צנחה ב-98% ומטבע הקרונה איבד עשרות אחוזים מערכו. קרן המטבע הבינלאומית התערבה בנעשה באיסלנד והתנתה את הפעלת תוכנית ההבראה הכלכלית בכך, שהמשקיעים הבריטיים וההולנדיים יפוצו בסכום שיעלה לכל איסלנדי כ-100 דולר בחודש במשך 15 שנה. בעקבות המשבר, ממשלת המרכז-ימין נפלה ובמאי 2009 זכתה בבחירות המפלגה הסוציאל-דמוקרטית בראשותה של יוהנה סיגורדרוטור. השינוי הגדול הגיע כמה חודשים לאחר מכן, לאחר שנשיא איסלנד, אולפור

על 66% מהשכר הממוצע של גברים, בעוד השכר השעתי הנשי עמד על 84% מהשכר הגברי המקביל. אי השוויון בא לידי ביטוי גם במספר המנהלות בישראל. סתיו שפיר, אחת ממנהיגות המחאה החברתית של קיץ 2011, תיארה את "תקרת הזכוכית" הזו בפוסט שכתבה בפייסבוק: "בדרך לכנס רואי חשבון בירושלים חלפתי לתומי בשכונות העיר הומות החנוכה וחפישתי נשים מודרות. בתחבורה הציבורית לא ראיתי סממני הפרדה. רק כשהגעתי לכנס עצמו גיליתי את ההדרה האמיתית. באולם היתה אישה אחת על כל עשרה גברים. ובפאנל עצמו? אישה אחת (אני), ארבעה גברים".

אי של תופעות טבע?

בחודשים האחרונים מפרסמת אחת מחברות הנסיעות הישראליות שגילו את האי המופלא את טיוליה תחת הכותרת: "איסלנד - אי של תופעות טבע". נראה שהתהליך המרשים שעברה המדינה הצפונית בשנתיים האחרונות מוכיח, שאיסלנד איננה רק אי של תופעות טבע ייחודיות, אלא גם אי של תופעות אנושיות יוצאות דופן ושל חברה, שבאמת לוקחת אחריות על עצמה. נותר לקוות שגם באי שלנו, שבו מאות אלפים יצאו בקיץ האחרון לרחובות בקריאה לצדק חברתי, נזכה לממשלה שתקבע, שישראל שייכת לאזרחיה מן השורה ולא לבעלי ההון וששוויון מגדרי אמיתי הוא הכרחי. עד אז, כנראה שנמשיך להיאבק. ///

הצפונית בתואר "גן עדן לנשים", לאחר שדורגה על ידי "הפורום הכלכלי העולמי" במקום הראשון בעולם במדד המגדרי המייצג פערים בין גברים לנשים. ישראל, אגב, דורגה במקום ה-55 מתוך 135 מדינות.

השוויון מתחיל בראש: ראש הממשלה, יהנה סגורדרדוטי, עומדת בראש ממשלה של שישה שרים וארבע שרות, ובשנה הקרובה אף צפויה להתמנות אישה לראש הכנסיה הלותרנית, הכנסייה הראשית באיסלנד, במקומו של קארל סגורבירנסן, שמסיים את תפקידו כבישוף.

המדיניות השוויונית באה לידי ביטוי גם בחקיקה מתקדמת מאוד בנושא המגדרי שניצנה כבר בשנות השישים. כך, למשל, החוק האיסלנדי מטיל אחריות פלילית על לקוחות של זונות, אוסר על הפעלת מועדוני חשפנות, פועל בתקיפות נגד סחר בבני אדם ומסלק מהבית את התוקף המכה ולא את קורבן האלימות... רוח החקיקה באה לידי ביטוי גם באווירה הציבורית. באחרונה, כשהתגלה ששכר הנשים הממוצע נמוך בעשרה אחוזים משכר הגברים, החליט איגוד הסוחרים להעניק לנשים הנחה בשיעור דומה.

בישראל, לעומת זאת, המציאות המגדרית שונה לחלוטין וחרף העובדה שהמונח "הדרת נשים" שגור באחרונה בפי כל, הממשלה, כמו קודמותיה, לא פועלת לצמצום אי השוויון בין גברים לנשים. על פי נתוני הדוח השנתי של מכון אדווה, ב-2010 עמד השכר הממוצע של נשים

של הממשלות ביוון ובאיטליה, ליחידה שהודחה בעקבות המשבר. שנית, הדרג הפוליטי שידר לציבור מסר חדש: לא עוד מדיניות שמטרתה להציל את בעלי ההון ונכסיהם. האזרחים לא צריכים לשלם את כל מחיר כישלונותיהם של עשירי המדינה. הם שילמו מספיק כשכלכלת המדינה קרסה, גרמה לעלייה באבטלה, לפגיעה בחסכונות ולירידה ברמת החיים. הצעד האמין של ביטול הסדר החובות עם המשקיעים הבריטיים וההולנדיים, תוך לקיחת סיכון גדול לבידוד בינלאומי (שלא התרחש בסופו של דבר), העביר לציבור האיסלנדי מסר חשוב נוסף: קחו אחריות! והביטוי המוחשי לכך היה כינון ועדת החוקה. ההשתתפות המרשימה של אזרחי איסלנד בדיונים האינטרנטיים היתה הערך המוסף. בימים בהם צעדו בישראל וברחבי העולם מיליונים בדרישה לצדק חברתי וחלוקתי, התנהל באיסלנד תהליך אמיתי של דמוקרטיה ישירה, שהוביל לכתובת הצעה לחוקה שוויונית. תהליך, שעוד יילמד באוניברסיטאות בכל העולם.

"גן עדן לנשים"

סוגיה נוספת אותה ניתן ללמוד מהאיסלנדים, היא השוויון המגדרי. איסלנד אמנם זנחה בשנות התשעים מורשת של מדיניות רווחה לטובת רפורמות קפיטליסטיות קיצוניות, אך נותרה נאמנה לשוויון מגדרי, ובאחרונה הכתיר השבועון 'ניווייק' את המדינה

הפורום הכלכלי העולמי (The World Economic Forum):

ארנון עצמאי ללא מטרות רווח בעל השקפת עולם קפיטליסטית, שעוסק בסוגיות כלכליות וחברתיות ומרכזו בשוויץ. הפורום מפורסם בכינוס השנתי בדאבוס, אליו מגיעים פוליטיקאים בכירים, כלכלנים ואנשי תקשורת. מעבר לכך, הוא מפרסם ניירות עמדה המבוססים על מחקרים בתחומי כלכלה וחברה. אתר האינטרנט של הפורום: <http://www.weforum.org/>

קצה הקרחון

נראה שאין גבול להאשמות שמנסים לטפול על ועדי עובדים בישראל ובעולם. באתר הניו יורק טיימס (ב-9.4.2012) הפנה פול קרוגמן את הקוראים לתגובות לכתבה שהתפרסמה שם באותו יום על קיצוצים במערכת החינוך הציבורי בטקסס שבין היתר מאלצים ילדים ללכת מרחקים גדולים לבית הספר ללא הסעה. התגובות - כרגיל בכתבות כאלו - התגוללו על המורים המאוגדים בעלי הצוותים המנופחים והשכר המוגזם. מה שהמגיבים שכחו, מציין קרוגמן, זה שבטקסס רק חמישית מעובדי הציבור מאוגדים... אצלנו בארץ דו"ח של ועדת חקירה שחקרה את תאונת שריפת הקרונועים ב-2009 מטיל אחריות כבדה על חברת ייצור הקרונות, בומברדייה, מפזר רמזים לשחיתויות באופן ההתקשרות איתה ומציין שהוועד פעל כשורה. כל זה לא הספיק כדי לשכנע את הציבור הישראלי (לפחות כפי שהוא מיוצג בתקשורת) שאולי גם להנהלה יש חלק בבעיות הרכבת. הסכם ההפרטה שהובילה ההנהלה, אגב, מעביר חלקים מתחזוקת הרכבת לידי חברת בומברדייה.